MADAI DÁVID SÁMUEL GYÓGYSZERKÖNYVÉNEK GÖRÖG NYELVŰ FORDÍTÁSAI

FÜVES ÖDÖN

Ismeretes, hogy Magyarországon a XVI—XIX. század folyamán sok, főképpen kereskedelemmel foglalkozó görög és görögül beszélő macedo-román telepes élt.[1] Anyagi jólétük lehetőséget nyújtott az anyanyelv és az ortodox vallás intézményes ápolására, valamint a szellemi élet más területeivel való megismerkedésre is. Minthogy a diaszporagörögséget szoros kapcsolat fűzte az őt körülvevő népek kultúrájához, azért arra törekedett, hogy annak legkiemelkedőbb alkotásait fordítások útján honfitársaival is megismertesse.

Tudjuk, hogy a görögöket a természettudományok közül leginkább az orvostudomány érdekelte.[2] Nem csoda tehát, hogy közülük többen a pesti egyetemen szereztek orvosi oklevelet, és számos orvosi vonatkozású könyvet lefordítottak görögre. Ezek között találjuk Madai Dávid Sámuel[3] gyógyszerkönyvének görög fordításait is. A selmecbányai születésű Madai Dávid Sámuel (1709—1780) rövid besztercebányai tartózkodás után beíratkozott a hallei orvostudományi egyetemre. Doktori oklevelének megszerzése után (1732) továbbra is Hallében maradt és elvette feleségül a helyi árvaház főorvosának, Christian Sigmund Richternek a lányát. Madai 1738-ban lefordította magyarra apósának a döghalál elleni védekezésről írt német nyelvű könyvét. Richter halála után örökébe lépve, ő lett az intézet főorvosa, és csakhamar híressé vált szakmai tudásával. Egyik legismertebb műve a hallei árvaházban használt orvosságokról írt könyve, amelynek címe: Kurze Nachrichten von dem Nutzen und dem Gebrauche einiger bewährten Medikamenten... Ezzel a munkával Madai az általa készített és az árvaház által árusított gyógyszereket propagálta.

Horváth Endre Magyar—görög bibliográfiá-jából már eddig is ismeretesek voltak Madai említett munkájának 1756-ban és 1772-ben Hallében megjelent, a latin eredeti kiadásból készült fordításai.[4] A két könyv címének és lapszámának szonosságából következtethetjük,[5] hogy a két fordítás közül a későbbi csupán utánnyomás lehetett. Mindkét könyvének fordítója a bulgáriai Tirnovóból származó hallei görög orvostanhallgató, Adami János volt, aki Vécsey Tamás szerint[6] a nagyszebeni görög kereskedelmi

[1] Horváth E.: *Az újgörögök*. Bp. 1943.
[2] Füves Ö.: Magyarországi újgörög telepesek és az orvostudomány. *Comm. ex Bibl. Hist. Med.* 27 (1963), 273—278.
[3] Madai Dávid Sámuelre vonatkozólag l. Szinnyei J.: *Magyar írók élete és munkái*. VIII. köt. 241—242.
[4] Horváth E.: *Magyar-görög bibliográfia*. Bp. 1940. 62., 63.
[5] Mindkét Adami-fordítás címe *Syntomos hermeneia peri tes energeias kai opheleias merikon eklekton kai dokimasmemenon iatron*... (Néhány válogatott és kipróbált gyógyszer hatásának és hasznának rövid leírása...) volt. Az azonos lapszámok pedig 12 + 180 + 21 voltak.
[6] Vécsey T.: Werbőczy görögül. *Századok* 28 (1894), 485—489.

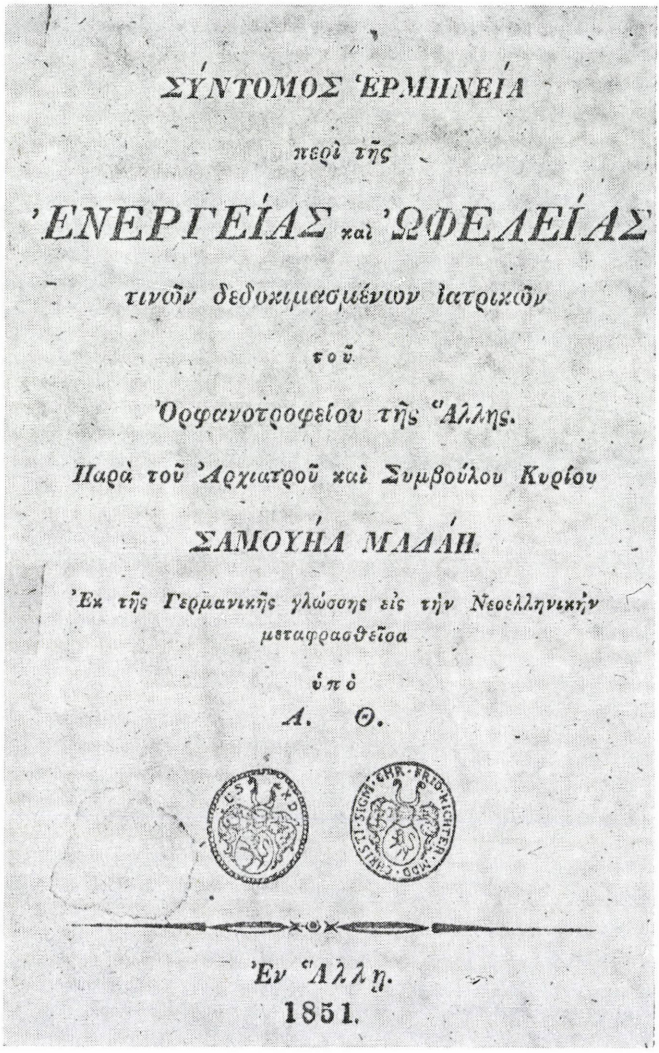

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΈΡΜΗΝΕΙΆ

περὶ τῆς

ΈΝΕΡΓΕΙΆΣ καὶ ΈΩΦΕΛΕΙΆΣ

τινῶν δεδοκιμασμένων ἰατρικῶν

τοῦ

Ὀρφανοτροφείου τῆς Ἅλλης.

Παρὰ τοῦ Ἀρχιατροῦ καὶ Συμβούλου Κυρίου

ΣΑΜΟΥΗΛ ΜΑΔΑΗ.

Ἐκ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης εἰς τὴν Νεοελληνικὴν μεταφρασθεῖσα

ὑπὸ

Α. Θ.

Ἐν Ἅλλῃ.

1851.

társaság (kompánia) megbízásából később lefordította görögre Werbőczy Tripartiumát (1760) és a szászokra vonatkozó törvénycikkeket (1762) is. A görögök célja ezekkel a fordításokkal az volt, hogy a törvények ismeretében védekezni tudjanak a szászok jogtalan támadásai ellen. Adami a század legvégén, száz éves korában halt meg.

Nem volt eddig tudomásunk arról, hogy Adami említett két fordításán kívül még másik két fordítása is lett volna e gyógyszerkönyveknek, amelyeknek megjelenési évei között csaknem száz év telt el. Madai munkájának első fordítását ugyanis Hallében 1752-ben az eredeti német kiadásból a filozófus August Theophil Mayer készítette, Syntomos

diegesis peri farmakon tinon eudokimon...[7] (Bizonyos hatásos gyógyszerek rövid ismertetése) címmel. Tüstént felmerül bennünk az a kérdés, hogy miért volt szükség Mayer fordításának megjelenése után 4 évvel az Adami-féle változat kiadására. Valószínűleg a kevés példány rövid idő alatt elfogyott és egy bővebb kiadás vált szükségessé, vagy talán a német származású Mayer görög fordítása nem volt megfelelő.

Madai gyógyszerkönyvének másik, eddig ismeretlen görög fordítása 1851-ből származik és ugyancsak Hallében jelent meg.[8] A 180 lapos fordítást az ugyancsak német eredetiből a számunkra ismeretlen A. Th. készítette Syntomos hermeneia peri tes energeias kai opheleias tinon dedokimasmenon iatrikon... (Néhány kipróbált gyógyszer hatásáról és hasznáról szóló rövid leírás) címmel. Tudomásunk szerint ez a könyv Madai gyógyszerkönyvének egyetlen Magyarországon megtalálható görög fordítása, amely a szerző halála után közel 70 évvel jelent meg.

Minek köszönhette e mű évszázados hatását? Véleményem szerint gyakorlati értékének, hasznának, amelyre a könyv elemzése során derül fény. A hallei árvaház orvosai ugyanis mindvégig foglalkoztak gyógyszerek készítésével és árusításával. A mű bevezetésében olvashatunk az egységárak alapján összeállított különböző gyógyszeres ládikák tartalmáról. Eszerint mindegyik ládikához használati utasításként mellékelték ezt a könyvet. A bevezetésben többek között olvashatunk még az orvosságrendelés különböző módozatairól is. Maga a könyv alaposan ismerteti a ládikákban található 11 orvosság hatását és használati utasítását, majd 3 más jó hatású gyógyszer ismertetése után még néhány gyógyszer leírását adja. Végül a mű használhatóságát hivatott szolgálni az utolsó fejezet: a betegségek és a gyógyszerek felsorolása a könyvben való előfordulási lapszámok megadásával. Madai gyógyszerkönyvének ez a gyakorlatiassága adja meg magyarázatát négyszeri görög nyelvű kiadásának és évszázados használatának.

Ö. FÜVES, Dr. phil., C.Sc.
Director of the Linguistic Institute
of the Technological University in Budapest
Budapest, Egry J. u. 20, Hungary, H-1111

[7] N. P. Delialis: *Katalogos entypon Demotikes Bibliothekes Kozanes*. Thessaloniki 1948. A könyv lapszáma: 28+116+26 volt.

[8] Köszönetet mondok Mohay Andrásnak azért, hogy felhívta figyelmet e könyvre.